

BİR ORTA ÇAĞ İKTİSAT TARİHÇİSİ MAKRİZİ’NİN PAHALILIK VE ENFLASYONLA MÜCADELE ARAÇLARI

A MEDIEVAL ECONOMIC HISTORIAN MAKRIZI'S TOOLS FOR COMBATING EXPENSIVENESS AND INFLATION

Halil ÇELİK*

Özet

Geçmiş tarihte pahalılık ve günümüzde enflasyon tüm dünyada insan yaşamını etkileyen doğal bir olgudur. Üçüncü dünya ülkeleri kadar gelişmiş ekonomiler için de müzmin bir sorun haline alan enflasyona karşı hayata geçirilen çözümler sınırlı başarı elde ederken bazı müdahaleler durumu daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Günümüzde İslam iktisatçıları ve araştırmacıları Müslümanların ekonomiyle ilgili geleneğini ortaya koyan ciddi araştırmalar yaparken tarihi bir olgu olan bu sorunla mücadele eden geçmiş alimlerin görüşlerine başvurmuştur. Bir Orta Çağ iktisat tarihçisi olan Ebu Muhammed Takıyyüddin Ahmed el- Makrîzî'nin (766-845/1364-1442) kendi dönemindeki pahalılık ve enflasyonla mücadeleyle ilgili görüşleri ve çözüm önerileri bu sorunun temel sebeplerine yoğunlaşma imkânı verecektir. Pahalılığı doğal afetlere ve insan hatasından kaynaklı sebeplere bağlayan Makrîzî, çözüm olarak öncelikle bu sebeplerin ortadan kaldırılmasını şart koşuyor, kontrolsüz tekelci güçlerin, uygun olmayan ekonomi politikaları ve özellikle de yanlış para politikalarının, biri ucuz diğeri değerli iki metalden basılan madeni paraların aşırı arzının önüne geçilmesini öneriyor. Ayrıca altın standardına dönülmesi ve paranın değerini devletin kontrol etmesi gerektiğinin altını çizirken para miktarındaki artışın fiyatların yükselmesi noktasındaki rolüne değiniyor. Enflasyonun toplum üzerindeki etkisini de inceleyerek toplumu yedi kategoriye ayırıyor. Bu araştırma makalesi betimleyici, tümevarımsal, tümden gelimsel ve tarihsel yaklaşımlara dayanan nitel bir araştırma çalışmasını takip etmekte olup Makrîzî'nin pahalılık ve enflasyonun sebepleri ve çözümleriyle ilgili analizleri ve görüşleri çok sayıda referans ve kaynak gözden geçirilerek yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Al-Makrîzî, Pahalılık, Enflasyon, Para, Yolsuzluk, Vergilendirme.

Abstract

Expensiveness in the past and inflation today is a natural phenomenon affecting human life all over the world. The solutions against inflation, which has become a persistent problem for developed economies as well as third world countries, have limited success, while some interventions make the situation even more intractable. Today, Islamic economists and researchers, while conducting serious research on the Muslim economic tradition, have referred to the views of past scholars who struggled with this problem, which is a historical phenomenon. The views of Abu Muhammad Taqiyy al-Din Ahmad al-Maqrîzî (766-845/1364-1442), a medieval economic historian, on the struggle against cost and inflation in his time and his proposed solutions will allow us to concentrate on the root causes of this problem. Al-Maqrîzî, who attributed inflation to natural

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslam İktisadı ve Finans, halil.celik@std.izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0187-934X.

disasters and human error, stipulated the elimination of these causes as a solution, and suggested the prevention of uncontrolled monopolistic powers, inappropriate economic policies and especially wrong monetary policies, and the excessive supply of coins minted from two metals, one cheap and the other valuable. He also emphasises the need for a return to the gold standard and for the state to control the value of money, and the role of the increase in the quantity of money in raising prices. He also analyses the impact of inflation on society and divides society into seven categories. This research paper follows a qualitative research study based on descriptive, inductive, deductive and historical approaches, and Makrizi's analyses and opinions on the causes and solutions of cost and inflation have been made by reviewing a large number of references and sources.

Keywords: *Al-Maqrizi, Expensiveness, Inflation, Money, Corruption, Taxation.*

1. Giriş

Bu çalışmanın konusu olan Takiyuddin el-Makrîzî, 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan erken dönem Orta çağ Müslüman âlimlerinden biridir. Arkasında hayatı, çevresi, koşulları, kariyeri, yaşamı boyunca karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlardan bazılarını çözmek için önerdiği çözümler hakkında net bir fikir ve iyi bir resim veren çok sayıda yazı, tarihi kayıt ve yayın bırakmıştır. Çeşitli eserlerinde kıtlık, yolsuzluk, enflasyon, para ve vergilendirme gibi birçok tema ve konuyu ele almıştır.

1.1. Doğumu ve Ailesi

Makrizi, hicri 766'da (miladi 1364-65) Mısır'ın Kahire kentinin Burcuvan semtinde dünyaya geldi. Bugünkü Lübnan'ın Ba'lebek şehrinin Makarize semtinden Mısır'a göç eden bir aileye mensuptur. Dedesi Şeyh Muhyiddin Ebu Muhammed Abdülkadir b. Muhammed b. İbrahim, Kahire'ye birkaç defa gitmiş, ancak Mısır'da kalmamış ve 733 (1332) yılında Şam'da vefat etmiştir. Babası Alaaddin Ali b. Abdülkadir daha sonra Kahire'ye gelip buraya yerleşmiş ve 779'da (1377-78) vefat edinceye kadar Kahire'de yaşamıştır (Seyyid, 2003; 448).

1.2. Dönemi

Makrizi'nin yaşadığı Memlûkler devri, İslami ilimlerdeki gelişmeler bakımından İslam tarihinin en parlak dönemlerinden biridir. İslam dünyasının Moğol ve Haçlı istilalarına maruz kaldığı bir dönemde kurulan Memlûk devletinin iki büyük şehri Kahire ve Şam, bu savaşlardan dolayı ülkelerinden kaçan alimler için ilim merkezlerine dönüştü.

1.3. İlmî ve Metodu

Orta Çağ İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli tarihçilerden biri olan Makrizi, tüm alanlarda yazan ansiklopedik yazarlardandır. Kitap ve risale olarak tasnif edilen eserleri tarih ağırlıklıdır. Siyasi tarih yanında iktisat tarihi, kültürel ve sosyal tarihe dair çalışmalarıyla tanınmıştır. Tarih yanı sıra hadis ve fıkıh gibi ilimlerde, tenkit ve edebiyat gibi konularda otuzdan fazla eser kaleme almıştır (Seyyid, 2003; 449).

Bir süre Mısır'da kalan hocası İbni Haldun'dan çokça etkilenen Makrizi, fikirlerini bilimsel olgular ve metodolojik analizler üzerine kurdu. Gözlem, karşılaştırma ve deneye dayalı bir araştırma yöntemi benimsemektedir. Kendi çağındaki hâkim yöneticilere muhalefeti bağlamında tıpkı hocası gibi nesnellığe ve ilmi eğilime odaklandı. Epistemolojinin kurallarını benimseyip uygularken ilmi araştırmalarında sıdk ve doğruluğu bilimin temel anahtarı olarak gördü. Bu bağlamda şüphecilik ve

araştırma, görüşlere ve ekollere uymama, *makasid* veya hedeflerden şaşmama ve sebep-sonuç ilişkisi, yoğunlaştığı en önemli noktalar (Haras, 2014;50).

1.4. Aldığı Görevler

Makrizi erken yaşlardan itibaren inzivaya çekilip sakin bir yaşam kararı aldığı altmışlı yaşlarına kadar devletin birçok organında görev yaptı. İlmi ehliyeti kendisine devlet işlerinin önünü açtı. İlk olarak 788/1386 yılında babası gibi Dîvânü'l-inşâ'da dış ilişkilerde kâtip olarak görev yaptı ve bu görevini 790 (1388) yılına kadar sürdürdü. 801/ 1399 Kahire ve Vechü'l-bahrî (Aşağı Mısır) bölgelerinin muhtesipliğini üstlenen el-Makrîzî, el-Melikü'n-Nâsır Ferec b. Berkük'un tahta çıkışı ardından aynı yılın temmuz ayında Kahire muhtesipliğine getirildi (Seyyid, 2003;448-451).

Bu görevleri sırasında birçok devlet adamı ve alimle tanışma imkânı bulurken hisbe görevleri sırasında ekonominin teorisine ve uygulamalarına vakıf oldu. Ayrıca Sultan Hasan Medresesi ve Amr b. Âs Camii'nde kadı yardımcılığı, hatiplik ve Hâkim Camii'nde imamlık görevlerinde bulundu (Makrizi, 2007;17).

815 /1412 yılına kadar birçok defa Şam'a gitti; orada Kalânisî Vakfı ve el-Bîmâristânü'n-Nûrî Nezâreti, Dârü'l-hadîsi'l-Eşrefiyye ve el-Medresetü'l-İkbâliyye hocalığı görevlerinde bulundu. Suriye'de kaldığı sıralarda Sultan Ferec tarafından kendisine Suriye Şâfiî kadılığı teklif edildiyse de bazı endişeleri sebebiyle bunu kabul etmedi. Nihayet Bahrî Memlûk Devleti'nin asıl kurucusu el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî devrinde 815'te (1412) tekrar Mısır'a döndü (Seyyid, 2003; 448-451).

Sultan Müeyyed döneminde kendisiyle kurduğu iyi ilişkiler sayesinde Müeyyediyye Medresesi'nin hadis hocalığı vazifesine getirildi. Bu medresede ne kadar kaldığı bilinmemekle birlikte sultanın öldüğü 824/1421 yılına kadar görevini sürdürdüğü tahmin edilmektedir (Ayaz, 2018;27).

1.5. Vefatı

Hicri 841'de (1437) Kahire'deki Burcuvan mahallesindeki evine kapanan ve ibadetle meşgul olmasının yanı sıra 200 cildi aşan eserlerini telif eden Makrizi uzun bir hastalığın ardından 16 Ramazan 845'te (1442) yaklaşık 80 yaşında ikinci vakti vefat etti. Kadılar kadısı Bedreddin Mahmud el-Ayni vefat tarihinden şüphe ederek 27 Şaban cuma günü vefat ettiğini ifade etmektedir. Kahire'nin Babünnasr semtinin dışında bulunan Baybars sofilerine mahsus mezarlıkta defnedildi (Seyyid, 2003; 449; İbn Tağriberdi, 1992, c15; 226).

Bugün Makrizi ve İbn Haldun başta olmak üzere 14sufi, fıkıh, hadis, tefsir ve tarih aliminin kabri yanı sıra çok sayıda zahit ve tasavvuf ehlinin naaşlarının içeren mezarlık siyaset ve akademi dünyasından onca tepkiye rağmen yol ve sokak genişletme çalışmaları adı altında 2017 yılında yıkılmıştır. Mısırlı şair ve yazar Faruk Cüveyda yıkılma haberinin ardından olayın vehametinden dolayı ağlamış, bu suçu işleyenlerin yargılanması ve özür bağlamında caddeye uygun bir anıt dikilmesini talep etmişti (Abdulaziz, 2017).

1.6. Eserleri

Makrizi, döneminin iktisadi krizlerini ele alırken tarihteki benzer krizlere atıfta bulunmuştur. Bu minvalde yaşadığı dönemin ve önceki dönemlerin iktisadi krizlerini ele alırken para sorununa yoğunlaştı. Parayla ilgili görüşlerine İğasetü'l-Umme bi-keşfi'l-Gumme" ve "İslami Paralar: Şuzuru'l-Ukud fi zikri'n-Nukud" adlı risalelerinde detaylıca yer vermektedir.

"İslami Paralar" adlı risalesinde Makrizi, İslam ülkelerinde İslam öncesi ve sonrası dönemden kendi dönemine kadar paranın gelişim serüvenini anlatmaktadır. Bu bağlamda kitabı üç kısma ayırmak

mümkün. Eski paralar, İslami paralar ve son olarak Mısır'daki paralar. Mısır'ın o dönem yaşadığı felaketin yakın sebep ve faktörlerini analiz etmekle kendini sınırlamayan Makrizi, tarihçi yönünü konuşturarak bu felaketin tarihsel köklerine inmeye çalışmaktadır (Orman, 2015).

İnzivaya çekilmesinden itibaren otuz yıl boyunca tarih yazdı. Sehavi, Makrizi'nin hattıyla okuduğu eserlerin 200 cildin üzerinde olduğunu belirtmektedir. Makrizi, sadece tarih alanında kitapçık ve risale tadında otuzdan fazla başlık incelemiştir. Büyük hacimli ciltler halinde ansiklopedik kitaplarının sayısı 16'dır. Bu eserlerin bir kısmı Mısır ve Kahire tarihini farklı çağlarıyla ele almaktadır. Bir kısmı İslam tarihini incelerken üçüncü bir kısım ise para, ölçü ve tartılar, Kâbe, Emevi-Haşimi çekişmesi yanı sıra başka farklı konuları ele almaktadır (Aşur, 1998; 8).

En önemli eserleri;

- 1- Kitâbü'l-Mevâ'iz ve'l-i'tibâr bi- zikri'l-hıtat ve'l-âsâr, (Hitat)
- 2- İtti'azül'l-Hunefa bil-ahbaril'l-e'immeti'l-Fatimiyyin el-hulefa, (İttiaz)
- 3- İmtau'l-esma bima li'r-resul mine'l-ebnai (enba'i) ve'l-ahval ve'l-hafede ve'l-meta, (İmtau'l-Esma)
- 4- Es-Süluk li-ma'rifetil düveli'l-müluk, (Süluk)
- 5- İğasetü'l-ümme bi-keşfi'l-gumme, (İğase)
- 6- Şüzürü'l-ukud fi zikri'n-nukud (Nukudu'l-İslami)

Makrizi, Kahire ve Şam'da idari, eğitim ve yargı gibi devlet görevlerinde yer aldı. Mısır'ın başına gelen krizleri ve başta parasal olmak üzere bu krizlerin nedenlerini teşhis etmesi, iktisat tarihini izlemeye ve bazı iktisadi gerçekleri açıklamaya yönelik artan ilgisi nedeniyle iktisatçılar arasında sınıflandırılmaktadır. Eserlerinde gene hatlarıyla şu iktisadi konular üzerinde durmaktadır (Garbi,2013; 8):

- Türleri, tarihleri ve konuları açısından kendi zamanına göre hem eski hem de yeni pazarlar/piyasalar.
- İslam devletleri tarihinin bazı aşamalarını karakterize eden idari ve ekonomik yozlaşmadan bahsetmekle birlikte bunun pahalılık ve enflasyon üzerindeki etkilerine yer vermektedir.
- Devletin kamu bütçesinin hazırlanma yöntemleri, çağlar ve ülkeler boyunca geçirdiği sistemler.
- Para, geçirdiği aşamalar ve farklı para politikaları.
- Haçlı Seferleri sonrası dönemde Akdeniz'de hâkim olan ekonomik sistemler.
- Vergilerin fiyatlarla ilişkisi (verginin yükünün nihai tüketiciye aktarılması).
- Ağırlık ve ölçü birimleri (bu konuya özel bir cilt ayırmıştır).

2. Literatür Taraması

Makrizi'nin yaşadığı dönemin üzerinden neredeyse altı asır geçmesine rağmen son zamanlarda hem batılı hem de İslam tarihi ve İslam iktisat düşüncesi araştırmacıları tarafından eserleri çevrilerek analiz edilmiş ve incelenmiştir.

Parasal olgularla ilgili yazdıklarının yanı sıra kıtlık ve açlıklarla ilgili yazdığı yazılarda da kıtlıkları doğal ve sosyal nedenlere bağlamış, bunların bir kısmının yönetimin yozlaşmasıyla temsil edilen

siyasi, bir kısmının da üretim maliyetlerinin ve para arzının artması gibi ekonomik nedenler olduğunu belirtmiştir (İstanbul, 2017).

İğase'nin Adel Allouche tarafından *Mamlük Economics: A Study and Translation of al-Makrizi's Ighathah* kitabı salt bir çeviri olmamakla birlikte Memlük ekonomisi çalışmaları için önemli bir kaynaktır. Eser konuyla ilgili yapılan modern araştırmalarından da istifade etmesi ve Memlük dönemindeki gıda fiyatları ve para sistemini aktarması açısından değerli bir çalışmadır.

Makrizi'nin İğase ve Şuzur risalelerini birlikte ele alan bir diğer çalışma ise John L. Meloy'un "The Merits of Economic History: Re-Reading al-Maqrizi's Ighathah and Shudhur" adlı makalesidir. Meloy makalesinde her iki risale ile ilgili detaylı bilgiler aktarmaktadır.

Arapça kaynaklarda Makrizi'nin eserleri ve görüşleriyle ilgili çok sayıda kaynağa rastlamak mümkün. Bu bağlamda Buveyli Sekine'nin hazırladığı ve Ibn Haldun ve Makrizi'nin iktisadi görüşlerini günümüz iktisat ekolleriyle karşılaştırarak kaleme aldığı "*el-Fikrû'l-İktisadi inde Ibn Haldun ve'l-Makrizi*" adlı doktora tezi, Ahmed Salih el-Gamidi'nin Makrizi'nin iktisadi görüşlerini ele aldığı "*el-Arau'l-İktisadiyyetü lil-Makrizi*" adlı yüksek lisans tezi yanı sıra Dr. Eymen Fuad Seyyid'in tahkik ettiği Makrizi'nin *el-Hitat* adlı eseri sayılabilir.

Makrizi'yle ilgili Türkçe literatür incelendiğinde özellikle iktisadi görüşleriyle ilgili neredeyse hiçbir tez çalışmasının yapılmadığı görülmektedir. Daha çok Makrizi'nin tarihçi ve hadisçi yönüyle ilgili akademik çalışmalar yapılırken yazılan makaleler de sınırlı olup genelde İngilizce kaynaklar üzerinden hazırlanmıştır.

Rahmetli Sabri Orman, İğase ile ilgili kaleme aldığı "İslami Düşünce Geleneğinde İktisadi Krizler Meselesi: Makrizi ve İğasetü'l-Umme bi Keşfi'l-Gumme" adlı makalesinde Makrizi'nin kriz analizi ile ilgili düşüncelerine yoğunlaşmıştır (Orman, 2015).

Fırat Üniversitesi'nden Ayhan Almahlı'nın "İğasetü'l-Ümme Bi-Keşfi'l-Gumme Eserinin, Muhtevası ve Tahlili" adlı yüksek lisans tezi İğase eserinin birebir çevirisini ve Makrizi'yle ilgili detaylı bilgileri içermektedir.

3. Makrizi'ye Göre Pahallık

Makrizi de tıpkı hocası İbn Haldun gibi tarihçi kimliği ön plana çıkan bir Orta Çağ iktisat tarihçisi olarak kendi dönemindeki- bugün enflasyon olarak adlandırılan- hayat pahalılığının ekonomik ve siyasi sebeplerini, para ve paranın gelişim aşamaları yanı sıra iktisadi yapıya sahip mekanların ve pazarların tarihini incelemektedir.

Makrizi pahalılığın mahiyetini ve sebeplerini sunarken *Gala* (غلا) tabirini kullanmaktadır ve fiyat olgusundan bahsetmekte, fiyatların sürekli ve daimî artış anlamına geldiğini ve insanlar arasında normalleştiğini dile getirmektedir (Makrizi, 1972, c4;226). Bu tanım günümüzde "fiyatlar genel düzeyinin sürekli olarak artması, buna karşın paranın değerinin sürekli olarak düşmesi" şeklindeki enflasyon tanımıyla örtüşmektedir (TCMB).

Batılı bazı tarihçiler Orta Çağ Avrupa'sında fiyatlardaki fahiş artışların temel sebebinin 1540-1550'li yıllarda Amerika'dan Avrupa'ya akan yüksek orandaki kıymetli madenler olduğunu dile

getiriyor. Bazı tarihçiler de o dönemdeki enflasyonu nüfus artışına bağlıyor (Anthony Edo-Jacques Melits, 2019).

4. Makrizi'ye Göre Pahalılığın Sebepleri

Makrîzî'nin yaşadığı çağda pahalılığın başlıca sebepleri salgınlar, doğal afetler, tarımla uğraşanların oranındaki düşüş sebebiyle üretimde yaşanan azalmalar, demografik hareketlilikten kaynaklı sorunlar, siyasal mücadeleler ve paranın değerinde görülen oynaklık vb. pek çok amil gösterilebilir (Ağır, 2021).

Makrizi “İğase” adlı kitabında Mısır’da pahalılık olgusunun tarihini sunarken çok eski çağlardan başlıyor. Nuh peygamber ve Tufan öncesine kadar gidiyor. Yağmurların yağmaması ve Nil suyunun seviyesinin düşmesi gibi doğal sebepler yanı sıra yöneticilerin zulmü, cinayetlerin artması, askerler ile emirler arasındaki iktidar çekişmeleri, tekelliliğin yayılması ve devletin kötü ekonomi politikalarına tarihten örnekler vererek iktisadi analizlerde bulunuyor.

Makrizi'nin analizlerinin sonuçlarına dayanarak H. 806-808 yılları arasında Mısır’da enflasyona yol açan üç sebep vardı. Bunlar (Akbar&Faizin, 2019);

1. Rüşvet, yolsuzluk ve devletin kötü yönetilmesi
2. Yüksek vergiler ve tarım arazi kiralari
3. Fülüs dediğimiz bakır paraların tedavülde kontrolsüz dolaşımı.

Bu üç maddeden de anlaşıldığı üzere kendi dönemindeki enflasyona doğal faktörler dışındaki insan hatası faktörler neden oldu. Yolsuzluk ve yüksek vergiler çiftçilerin yatırım yapma şevkini kırarken bu durum üretim veya toplam arz üzerinde etkili olduğu için fiyat artışlarına ve enflasyona neden olmaktadır. Aşırı para basılması da tedavüldeki para dolaşımının artması nedeniyle satın alma gücünü ve toplam talebi arttırıcı bir etkiye sahiptir (Dahlia, 2022;49).

Bu bağlamda Makrizi'nin enflasyonu insan hatasıyla ilişkilendirmesi modern ekonominin de konusudur. Örneğin makroekonominin babası olarak adlandırılan Keynes (1883 – 1946M), enflasyonun sebebini ekonomik kapasitesinin sınırlarının ötesinde yaşamak isteyen bir toplumun davranışından kaynaklandığını söyler (Dahlia, 2022;49).

Hatta doğal sebepler (afetler gibi) faktörü bugün artık geçerli değil, çünkü hem afetleri azaltma yeteneği kolaylaştı hem de doğal afetler sadece afet bölgesiyle sınırlı kaldı ve aynı zamanda kısa vadeli bir etkiye sahip artık (Akbar&Faizin, 2019).

Analizlerinden hareketle Makrizi'nin pahalılığın sebeplerine yönelik tespitlerini *insan hatası sebepleri* ve *doğal sebepleri* başlıkları altında toplayabiliriz:

4.1. İnsan Hatası Sebepleri

Makrizi'nin analizlerinden hareketle pahalılığın insan hatasından kaynaklı sebeplerini ekonomik ve siyasi olmak üzere iki başlık altında toplayabiliriz.

4.1.1. Pahalılığın Ekonomik Sebepleri

4.1.1.1. Arz ve Talepten Kaynaklı Pahalılık:

4.1.1.1.1. Paranın Arzındaki Artış

Makrizi paranın arzındaki artışın fiyatlar düzeyinin artmasına yol açtığını dile getiriyor. (Makrizi, 1940;79) O dönemde fels (bakır sikkeler) basımındaki artış sebebiyle insanların elinde felsin çoğaldığını ve ucuzladığının altını çiziyor (Makrizi, 1972, c4; 27).

4.1.1.1.2. Artan Devlet Harcamaları

Makrizi talepteki artışı tetikleyen bir diğer etkenin de devlet harcamaları ve özellikle de lüks harcamalar olduğunu belirtiyor. (Makrizi, 1940;45) Devlet harcamalarının önemli bir kısmını da Mısır'daki Memlûkler devletinin askeri harcamaları oluşturuyor (Makrizi, 1972, c4;225).

4.1.1.1.3. Altyapı Yatırımlarındaki Eksiklik

Keza devletin köprü yapımı ve tarım arazilerinin ıslahı gibi temel altyapı yatırımlarını yerine getirmemesinin üretimi düşürdüğünün altını çiziyor (Makrizi, 1972, c4, 225).

Keynes'in de açıkladığı üzere enflasyon toplam arzın toplam talepten daha az olduğu durumlarda oluşur. Makrizi de enflasyonu toplam talep ve arzla ilişkilendirdi. Ona göre de enflasyon, doğal veya insan hatası faktörler nedeniyle talebin artması ve arzın azalmasıyla ortaya çıkmaktadır (Akbar&Faizin, 2019).

Bu bağlamda arz ve talepteki artış veya azalış tüketici davranışlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Örneğin bir Müslümanın ihtiyaçlarının karşılanması adalet, sadelik, temizlik, cömertlik ve ahlak gibi İslami değerlere dayanmalıdır. İslami bakış açısına göre alışveriş de dahil olmak üzere tüm ekonomik faaliyetler temelde kişinin dini yükümlülüklerini yerine getirmesi içindir. **Panik satın alma** (Panic Buying) olgusu dediğimiz açgözlü davranışlar kınanmayı hak eden davranışlardır (Thohir, 2016). Günümüzde kurun ve enflasyonun sürekli arttığı ortamda tüketiciler, ileride bugünkü fiyatlarla bu malları bulamayacaklarını düşünerek bugünden satın almaya yöneliyorlar. Mahfi Eğilmez'in "**öne çekilmiş talep etkisi**" dediği bu durum sebebiyle piyasada talep, arzı aşınca fiyatlar daha da yükseliyor, fiyatlar yükseldikçe de talep artıyor (Eğilmez, 2022).

Covid-19 pandemisinin başlangıcında tüm dünyayı vuran bu olgu Makrizi'nin bakış açısında "insan hatası enflasyon" olarak sınıflandırılabilir. Hükümet panik satın almayı önlemede daha çevik olmalı ve bireyler israf veya lüks yaşamdan uzak rasyonel davranışlar sergilemelidir (Dahlia, 2022;45).

Makrizi de kendi yaşamı boyunca fiyatlardaki artışlara tanık oldu. Hisbe teşkilatı içindeki muhtesiplik görevi gereği bu fiyat değişimlerinin arkasındaki nedenleri ve fiyatları artıran güçleri bulmakla uğraşdı: "818/1406'da buğday fiyatları Hicaz ve Suriye'de arttı ve böylece çok sayıda insan buğday almak için Mısır'a gitti. Bu da talepte artışa neden oldu. Aynı zamanda, zenginler fazla tahılı biriktirmek amacıyla satın almaya başladılar ve böylece pazarda yapay bir arz sıkıntısı yarattılar. Her iki faktör de Mısır'da fiyatların artmasına yol açtı." (Makrizi, 1972; c4,330) Salgın döneminde sağlık hizmetlerine artan talebin doktor ücretlerini arttırdığını belirtti (Makrizi,1940,35).

4.2. Maliyetlerin Artmasından Kaynaklı Pahalılık

Makrizi üretim harcamalarındaki artışın fiyatlar düzeyini etkilediğini açıklarken yaşadığı dönemde en önemli üretim sektörünün tarım olması itibarıyla arazi fiyatlarındaki veya kiralardaki artışın ve yine tohum gibi malzeme fiyatlarındaki yükselişin pahalılığın en önemli sebeplerinden biri olduğunu ifade ediyor (Makrizi, 1940;46-47). Yüksek maliyetli ürünleri zararına satamayacağı için çiftçinin karını da koyup tüketiciye yansıtması gerekiyor.

Makrizi'ye göre üretimi doğrudan etkileyen tek olumsuz etken fiyat artışları değil. Bunların yanı sıra toplumun tüm kesimlerini saran fakirlik (Makrizi,1972, c4;734), devletin ağır vergilerle çiftçilerin karlarını düşürmesi ve gelirlerini müsadere etmesi (Makrizi, 1940;44) ve Memlûk

devletinin gıda mallarını tüketici lehine olacak şekilde fiyatlandırması da üretimi doğrudan etkilemektedir (Makrizi, 1972; c4, 436).

4.3. Yapısal Faktörlerden Kaynaklı Pahalılık

Makrizi burada daha çok iktisadi projelerin şekli, devletin iktisadi faaliyetlerle ilişkisi ve nüfus hacmi gibi etkenler üzerinde duruyor. Metinlerden anlaşıldığı üzere bu faktörleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

4.3.1. İktisadi Projelerin Şekli

Makrizi tekelleşmeden dolayı rekabetin ortadan kalktığını ve bunun doğal olarak pahalılığın dozunu arttırdığını ifade ediyor. Rekabetin olmadığı bir ortamda tekel uygulayanların- ki bu o dönemde genellikle devlettir- maksimum kar hedefiyle yüksek fiyatlar dayattığına dikkat çekmektedir. Makrizi'ye göre devletin tekel uyguladığı malların pahalılığı, ilişkili malların fiyatlarının yükselmesine neden oluyordu (Makrizi, 1940;42).

4.3.2. Devletin İktisadi Faaliyetlerle İlişkisi

Makrizi devletin iktisadi faaliyetlerle ilişkisinin ve ticarete girmesinin pahalılığı arttırmadaki rolüne işaret ederek Memlük devletinin tüccarlara uyguladığı vergiler yanı sıra hanlar, değirmenler ve hamamlardan alınan vergiler son tüketiciye yansıtıldığı için ciddi fiyat artışlarının yaşandığını kaydediyor (Makrizi, 1987;103).

Yüksek vergiler üretim maliyetlerinin artmasına ve dolayısıyla mal arzının azalmasına sebebiyet vermektedir. Makrizi de tıpkı hocası İbn Haldun gibi vergilerin üretim üzerindeki rolü ve etkisinden bahsetmektedir.

4.3.3. Nüfusun Pahalılığa Etkisi

Makrizi kendi döneminde Kahire gibi büyük şehirlere olan yoğun göçün ve artan nüfusun mal arzı üzerinde baskı oluşturduğunu ve fiyatların artmasına yol açtığını dile getiriyor. Üretimin zayıflaması ve tekelleşme gibi başka faktörlerin de eklenmesiyle birlikte büyük şehirlerdeki nüfus yoğunluğu hayatı daha da pahalı hale getirmektedir. Bu yüzden Makrizi hem pahalılığın önüne geçilmesi hem de üretim çarkının dönmesi için nüfusun büyük şehirlerden çıkarılıp kırsala taşınması çağrısı yapıldığı bilgisini veriyor (Makrizi, 1972;672).

4.4. Pahalılığın Siyasi Sebepleri

4.4.1. Zulümler ve Cinayetler

Makrizi, yönetimdeki adaletsiz uygulamalar neticesinde yöneticilerin kendi halklarına yönelik zulümleri ve işledikleri cinayetlerde artış yaşandığını kaydediyor. İnsanlar korkudan ve zulümden dolayı topraklarını terk ettiler ve hatta firar ettiler. Bu da tarım faaliyetlerini ve üretimini düşürdü. İnsanların temel gıda maddelerine olan ihtiyacından dolayı talebin yükselmesine karşı mal arzı düştüğü için fiyatlar yükseldi ve pahalılık rekor düzeylere çıktı. Makrizi bu konuyla ilgili şöyle diyor: “Tufandan önce Mısır hükümdarlarının on dokuzuncusu olan Fir'an b. Mesur döneminde bir kıtlık yaşandı. Bu kıtlığın sebebi, kimsenin inkâr edemeyeceği derecede zulmün ve kaosun çoğalmasıydı. Toprak kuraklaşıp ekinler çürüdü, bunun ardından tufan gerçekleşti (Makrizi,1940;8).”

4.4.2. Siyasi Dağılma

Makrizi, İslam devletinin krizlerin ve savaşların vurduğu devletçiklere bölünmesi sonrası siyasi dağılma ve iktidar çekişmesi üzerinden kendi döneminde gördüğü en önemli sebepleri ve etkenleri

analiz etti. Askerler ile emirler arasındaki çekişme siyasi karışıklıklara yol açtı ve cinayetler arttı. İnsanlar korktular, iktisadi faaliyetler ve zaruri gıda maddelerinin arzı azaldı, fiyatlar aşırı yükseldi (Makrizi, 1940;22-24).

Barış ve güvenliğin yokluğu ve Bedevilerin huzursuzlukları da üretim ve tedarik üzerinde olumsuz bir etkiye sahipti (Makrizi,1940;24,47).

4.4.3. İdari ve İktisadi Yolsuzluk

Makrizi'nin belki de en fazla üzerinde durduğu sebep, idari ve iktisadi yolsuzlukların üretimin engellenmesindeki büyük rolüdür. Rüşvet karşılığında önemli devlet-dini kademelerinin verilmesi ve bu mevkilere gelen liyakatsiz kişilerin aşırı vergilerle insanların parasına ve malına el uzatmasıdır. Bu da insanların aşırı vergileri ödeyememeleri sebebiyle tarım arazilerini ellerinden çıkarmalarına ve ekin ekmemelerine yol açtığı için doğrudan üretimi azaltmaktadır. Azalan üretimden dolayı arzda yaşanan sorun talebi karşılayamadığı için fiyatların artmasına yol açmaktadır (Makrizi, 1940;43-44).

Rüşvet bağlamında kifayetsiz ve deneyimsiz isimlerin rüşvet vererek önemli mevkilere gelmeleri sebebiyle liyakatli isimler devlet kurumlarından uzaklaştırılmakta ve haklar zayı olmaktadır. Böylelikle devletin önemli işleri, görevleri ve mevkilerine gelen bu kifayetsizler ve cahiller devleti kötü idare edince kaosun yayılmasına ve üretimin düşmesine yol açmaktadırlar (Sekine, 2015; 255).

4.5. Pahalılığın Doğal Sebepleri

Pahalılığın doğal sebeplerinin (yağmurların azlığı ve afetler gibi) yol açtığı doğal enflasyon insanlığın kaçınamayacağı bir enflasyondur ve bu tür sebepler toplam talepte bir artışa veya toplam arzda bir düşüşe neden olurlarsa enflasyon yaratabilirler. Doğal enflasyon da normaldir ve bir sünnettir. Doğal enflasyona bağlı fiyat artışı, sebebin kaynağı ortadan kalktıkça kademeli olarak azalacaktır (Akbar & Faizin, 2019).

Bu doğal sebepleri şu başlıklar altında sıralayabiliriz:

4.5.1. Yağmurların Azlığı

Makrizi, Mısır'da ve Nuh Tufan'ı öncesine kadar eski dönemlerde yaşanan pahalılık olgusunu açıklarken üretim sahasında yaşanan zorluklara detaylı yer vermektedir. Yağmurların az yağması sebebiyle Nil suyu seviyesinin düşmesinin üretimi doğrudan etkilediğini tarihten örneklerle sunmaktadır. (Makrizi, 1940;24).

Yağmurların yağmaması tarım üretiminin az olmasının arkasındaki daimî sebeptir. Keza hayvansal ürünlerin azlığının sebebi de çoraklık ve kuraklığa yol açan yağmurların azlığıdır. Bu durum talebin artmasına karşın tarım ve hayvansal ürünlerin arzının azalmasına ve dolayısıyla fiyatların aşırı artmasına yol açmaktadır. Makrizi İhsidiler döneminde Nil suyu seviyesinin düşmesi sebebiyle tam 9 yıl yaşanan pahalılıktan bahsetmektedir (Makrizi, 1940;12).

Makrizi konuyla ilgili olarak H 387 (997-998) yılında el-Hâkim Biemrillah döneminde Nil su seviyesinin yetersizliği sebebiyle bir kıtlık yaşandığını ve bu düşüş sebebiyle fiyatların yükseldiğini, buğdayın istenilse de bulunmadığını, insanların geçim endişelerinin arttığını, 4 ritli ekmeğin fiyatının 1 dirheme ulaştığını belirtiyor (Makrizi, 1940;14).

4.5.2. Tarımsal Afetler

Yağmurların azlığı yanı sıra Makrizi, tarımsal üretimin düşmesine ve dolayısıyla fiyatların artışına yol açan bir başka doğal etkene daha işaret etmektedir. Bu etken tarım mahsullerini vuran sel, soğuk ve haşaratlar gibi etkenlerdir.

Makrizi, H. Musa'nın (as) Firavun'a gönderildiği zamanda yaşanan ve ilahi bir cezalandırma olarak gördüğü kıtlığa değinerek şöyle diyor: "Ekinler ve ağaçlar yok oldu, hububat ve meyveler bulunmaz hale geldi. Hayvanların tümü telef oldu. Bu kıtlığın haberi İsrailoğullarının ve diğerlerinin kitaplarında meşhurdur. Yüce Allah'ın şu sözleri, bu duruma işaret etmek ve kanıtlamak için kafidir (Makrizi, 1940; 10):

"...Firavun ve kavminin yaptıklarını ve (özenle kurup) yükselttiklerini yerle bir ettik."

(Araf, 7/137)

"Andolsun ki biz de Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye kuraklık yılları ve ürün kıtlığıyla cezalandırdık." (Araf, 7/130)

Tarım mahsullerinin telef olmasına ve üretimin azalmasına sebebiyet veren bir diğer doğal afet ise farelerin çoğalması ve ekinlere zarar vermeleridir: "H 341 (952-953) yılında bir kıtlık daha meydana geldi. Mısır'a bağlı bölgelerde fareler çoğalıp tahılları, üzüm bahçelerini ve diğer ekinleri telef etti (Makrizi, 1940;11).

5. Pahahlığın Toplum Kesimleri Üzerindeki Etkisi

Makrizi, yüksek fiyatların ve enflasyonun toplumdaki farklı kesimler üzerindeki etkisini de inceleyerek toplumu yedi kategoriye ayırdı. Bunlar (Makrizi,1940;72-73);

1. Devlet erkani
2. Durumlar iyi olan tüccarlar ve müreffeh kesim
3. Satıcılar, orta halli tüccarlar ve aracılar
4. Çiftçi kesim (tarımla uğraşan ve genelde kırsalda yaşayan köylüler)
5. Sabit gelirliler (hukukçular, alimler, ordu personeli)
6. İmalatçılar, zanaatkârlar ve ücretle çalışan meslek erbabı
7. İhtiyaç sahipleri, evsizler v.s.

Makrizi'nin yöneticilerin, zengin tüccarların ve küçük esnafın ilk üç sırada yer almasına rağmen daha fazla para kazandıklarını, ancak daha az miktarda mal satın alabildikleri için durumlarının eskisinden daha iyi olmadığını dile getirerek aslında para geliri ve reel gelir kavramlarına net şekilde sahip olduğu anlaşılıyor (İslahi,2009;445).

Makrizi'ye göre dördüncü gruptaki çiftçiler içinde kuraklık döneminde topraklarını sulayabilenler servetlerini artırdı. Beşinci kategorideki sabit gelirliler zor durumda kaldılar. Altıncı kategorideki sabit gelirliler olmayanlar ve son kategorideki yoksul ve muhtaçların çoğu ölmüş, hayatta kalanlar da zor şartlar yaşamaktadır (Makrîzî, 1940;73-75).

6. Pahalılık ve Enflasyonla İlgili Çözüm Önerileri

Makrîzî hükümet ve idari yolsuzluğun yayıldığı, ekonomik ve sosyal şartların kötüleştiği bir çağda yaşadı. Kendisi gibi birçok akranıyla birlikte yaptığı araştırmalarla bu şartların değiştirilmesi çağrısında bulundu ve çözüm önerileri sundu. Makrîzî ayrıca tıpkı İbn Haldun ve öncesinde Maverdi gibi devletin ticarete müdahalesine ve özel sektörü dışlamasına karşı çıkmaktadır.

Muhtesiplik görevinde bulunduğu dönemde ekonominin hem teorisine hem uygulamalarına vakıf olmuş, “İgase” eserini kaleme alırken bu deneyimlerinden istifade etmiştir (Seyyid, 2003).

Makrizi pahalılığın/enflasyonun yapısını, sebeplerini, sonuçlarını ve çözümlerini bu alanda öncülük edecek şekilde tanımlamaktadır. Pahalılığın sebeplerinin ekonomideki makro talep ve arzdan kaynaklı olduğunu düşünmekte ve bununla birlikte özel olarak paraya yoğunlaşmaktadır.

Pahalılığın çözümü için çeşitli çözümler geliştirmiştir. Günümüzde enflasyon kapsamında değerlendirilen pahalılık (*Gala*) üzerinde kafa yoran ilk Arap ve Müslüman düşünürlerden sayılan Makrizi, iktisat tarihindeki kıtlıklar ve pahalılıklar ile ilgili gelişmeleri ele alıp analiz etmiştir (Omeri,1996;93).

Burada dikkat çeken önemli nokta; Makrizi krizleri ve sebeplerini açıklarken kadercî bir mantıkla hareket etmemekte, tam tersine sebepleri ortadan kaldırarak ve çözümler önererek bir mücadele ortaya koymaktadır.

Makrizi'nin pahalılıklar ilgili çözüm önerilerini aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

6.1. İki Madenli Sisteme Dönülmesi (Altın Standardı)

Makrizi Mısır'ı vuran pahalılığın ana sebebini paranın kötüleşen durumu ve yanlış para politikalarında arayarak ekonomik krizlerle mücadele için hem parayla ilgili görüşlerini sunmuş hem de çözümler önermiştir.

Makrizi paradan kaynaklı iktisadi krizlerin çözümü ve para biriminin istikrarı için öncelikle iki madenli sisteme (Altın standardına) yani kendi tabiriyle “şer'an, aklen ve adeten” altın ve gümüşe dönülmesi gerektiğinin altını çizmektedir: “Bil ki itibar edilen para, şer'an, aklen ve adeten sadece altın ve gümüşdür. Bunların haricinde kalanlar para olarak (zikredilmeye) uygun değildir. Aynı şekilde insanların durumu, ancak bu konuda doğal ve şer'i olanı yapmaya teşvik edildiklerinde düzeler.” (Makrizi, 1940;80).

Makrizi'ye göre para malların bedeli ve emeğin değeridir ve bu değeri en doğru şekilde verecek olan madenler de altın ve gümüşdür. Yani toplum kesimleri ve bireyler arasında bir mübadele aracıdır. Ona göre paranın bu işlevini yapamaması geri kalmışlığın ve fakirliğin özelliklerindedir. Makrizi, Said halkının fakirliklerinden dolayı altın ve gümüşe sahip olmadıklarına dikkat çekmektedir (Makrizi,1940;47).

Asıl sebep altın ve gümüş esasına dayalı bir para sisteminden bunlara ancak bir hesap parası üzerinden bağlanmış olan fulus veya felsler, yani bakır para esasına dayalı ve eşyanın tabiatına aykırı bir para sistemine geçilmiş olmasıdır. Sebep para sisteminin yapısal bozulmasıdır ve ıslahı eski tabii haline iadesidir (Orman,2015).

6.2. Para Arzının ve Talebinin Dengelenmesi

Makrizi ekonominin ve para biriminin istikrarının sağlanması için paranın arzını ve talebini dengelemek gerektiğini savunmaktadır. Para arzı ekonomideki talep ve arz dengesine uygun olarak artırılmalı veya azaltılmalıdır. Para arzının ekonomik büyüme ve istikrar için uygun seviyede tutulması gerektiğini belirtmektedir.

Bu nedenle para arzını kontrol etmek için devletin müdahalesini savunur. Devletin para arzını kontrol etmesi, fiyatların istikrarını sağlayacak ve ekonomik büyümeyi teşvik edecektir.

Makrizi, parayla ilgili çözümlerinde ayrıntılı bir para reformu ve Sabri Orman'ın tabiriyle bir para sistemi restorasyonu önerisinde bulunmaktadır. Ona göre devlet yöneticileri bu önerilere uyarlıysa cari olan genel görüntü sona erecek ve mal fiyatlarıyla işçilik ücretleri bu sıkıntılı dönemden önceki hallerine rücu edecek, fiyatlar düşecektir (Orman, 2015).

Makrizi bundan sonraki süreçte felslerin fiyatı ucuz olan satış mallarında ve kap kaçak yapmak için kullanılacağından durumun daha da iyileşeceğini belirterek şöyle diyor: “(Bu) füluslar; fiyatı ucuz olan satış mallarında ve (insanların) ev giderlerinde harcanır; bunun neticesinde onlardan daha çok istifade edilir; fiyatlar düşer ve çok geçmeden insanlar (bu felsleri) kap kaçak yapmak için darbedeceklerinden neredeyse bulunamaz hale gelir. Bu durumda işler düzelecek, durumlar iyileşecek, nimetler bollaşacak ve refah (seviyesinde) sınırsız bir artış yaşanacaktır. “Allah bilir ve sizler bilemezsiniz.” (Makrizi,1940;81)

Bu yüzden Makrizi fiyatlar genel düzeyinin istikrar bulması için sadece altın ve gümüş paralarla muamele edilmesi, yeni para arzındaki artış dengesinin mal ve hizmet üretimi oranına bağlanması gerektiğini savunmaktadır.

6.3. Kamu Otoritesi İyi Yönetilmeli ve Kaynaklar Zayi Edilmemeli

Makrizi iktisadi krizlerin temel sebebinin fiyat artışları değil, devletin ve kamunun kötü yönetilmesi olduğunu belirterek şöyle diyor: “*Daha önce açıkladığımız üzere işlerin fesada uğramasındaki hal, fiyatların yükselmesinden değil, kötü yönetimden (kaynaklanmıştır).*” (Makrizi, 1940;82).

Makrizi, yukarıdaki ifadelerin devamında kamu otoritesinin altın ve gümüş standardına dönmesi ve devlet kurumlarının doğru yönetilmesi durumunda fiyatların düşeceğini ve krizin sonlanacağını savunmaktadır:

“Şayet Allah, kullarının yönetimini kendisine tevdi ettiği kimseyi muvaffak kılsaydı da alışverişi, sadece altınla muamelede bulunan önceki haline yani malın değerleriyle işçilik bedellerinin tümünü dinarla ödemeye geri çevirseydi ya da ondan sonra darbedilmiş gümüşle muameleye, iş ücretleri ve satış mallarının fiyatlarını dirhemle belirlemeye geri döndürseydi bu, halkın kurtuluşu (nu sağlar), işlerin düzelmesine (vesile olur) ve yok oluş sinyalleri veren çöküşün de önüne geçilmiş olurdu.” (Makrizi, 1940;82).

Makrizi, devletin kaynaklarının zayi edilmemesi ve kötüye kullanılmaması üzerinde durmaktadır. Krizlerin sebepleri ortadan kaldırılırsa çözümün de kendiliğinden geleceğini düşünmektedir. Tarım kaynakları ve ürünlerinin zayi edilmemesi gerekmektedir (Omeri,1996;94).

Makrizi kamu harcamalarının azalması ve devlet kaynaklarının yetersizliği sebebiyle maaş ve ücretlerin ödenememesinin toplumu fakirleştirdiğini dile getirmektedir (Makrizi, 1972;798).

Bu bağlamda Makrizi, Nil'in su seviyesinin düşmesinden kaynaklı kıtlık ve pahalılıkla mücadele edilmesi için devletin barajlar ve depolar inşa ederek nehir su seviyelerinin düştüğü ve az yağmurların yağdığı yıllarda bu baraj sularından ve su depolarından yararlanılmasını önermektedir. Devletin köprü yapımı ve tarım arazilerinin ıslahı gibi temel altyapı yatırımlarını yerine getirmemesinin üretimi azalttığını belirtmektedir (Makrizi, 1972; 225).

Makrizi ayrıca pahalılık ve kuraklık zamanlarında devletin kanun gücünü kullanarak tahıl ambarlarını işleve koymak ve sorunlu gıda ürünlerini elde etmek için dışarıdan destek almak gibi iktisadi adımlar atması gerektiğinin altını çizmektedir. Pazarların bulunduğu şehirlerde dışarıdan gelen tüccarlara han gibi konaklama ve depo kolaylıkları sağlanması gerektiğini dile getiriyor (Makrizi, 1987;92).

6.4. İdari Yolsuzluklar ve Adam Kayırmacılıkla Mücadele

Kötüleşen sosyo-ekonomik şartların sorumluluğunu devlete veya hükümete yükleyen Makrizi, yolsuzluğa bulaşmış yöneticilere uyarılarda bulunmaktadır. Kendi dönemi ve önceki bazı dönemlerdeki yönetimleri kınamakla kalmayıp bu kötüleşen ekonomik şartları analiz etmekte ve yorumlamaktadır.

Eserlerinde sıklıkla belirttiği üzere pahalılığın en önemli sebeplerini devlet kademelerindeki idari ve iktisadi yolsuzluklar, rüşvet ve adam kayırmacılık olarak gören Makrizi, önemli devlet kademelerinin rüşvet karşılığında liyakatsiz kimselere verilmesinin yol açtığı krizlere değinmektedir. Bu kimseler devlete ödedikleri rüşveti çıkarmak için aşırı vergilerle insanların parasına ve malına el uzatmaktadırlar. İnsanlar ve özellikle çiftçiler de aşırı vergileri ödeyemedikleri için tarım arazilerini ellerinden çıkarmaları sebebiyle doğrudan üretim, yani arz azalmakta ve dolayısıyla arz talebi karşılayamadığı için fiyat artışlarına yol açmaktadır. (Makrizi, 1940;43-44)

Krizleri yorumlarken açıkladığı sebeplerin ortadan kaldırılmasıyla ekonominin kendiliğinden rayına oturacağını kaydederek yönetimin ıslah edilmesi, Mısır kırsalını öldüren ve bölgeyi helak eden kabile/derebeylik/kefillik sisteminin kaldırılması çağrısı yapıyor. Makrizi yönetim sisteminin ıslahının kırsalın ve tarımın canlandırılmasının garantisi olduğunu düşünüyor. (Sebhani, 2001;344)

6.5. Vergi politikalarında Reforma Gidilmeli

Makrizi adaletsiz ve aşırı yüksek vergilerin fiyat artışlarına neden olduğunu savunurken vergi yükünün adil bir şekilde dağıtılması ve vergi oranlarının makul seviyeye çekilmesinin pahalılığın azaltılmasına yardımcı olacağı görüşündedir.

Makrizi mali sistemin kapsamlı şekilde ıslahını önermektedir. Bu da vergileri ve harçları gözden geçirmekle, sağlıklı yürümeyen her şeyi kaldırıp vergi yönetimini geliştirmekle ve bu işi yapan görevlilerin liyakat seviyesini geliştirmekle gerçekleşir (Dünya, 1984;337).

6.6. Rekabet Teşvik Edilmeli, Devlet Müdahalesi Azaltılmalı

Makrizi'ye göre, rekabetin teşvik edilmesi, fiyat artışlarını önlemek için önemli bir adımdır. Tekelci yapıların kırılması ve piyasanın serbestleştirilmesi, rekabetin artmasına ve fiyatların düşmesine yardımcı olacaktır.

Tekelleşmeden dolayı rekabetin ortadan kalktığı ve bunun da pahalılığı körüklediğini ifade eden Makrizi, rekabetin olmadığı ortamlarda tekel uygulayanların ki bu genellikle devlet oluyor maksimum kar elde etme hedefiyle yüksek fiyatlar dayattıklarına vurgu yapıyor. (Makrizi, 1940;42) Makrizi, hükümet müdahalesinin azaltılması gerektiğine inanmaktadır. Ona göre, hükümetin ekonomiye müdahale etmesi, sadece fiyatları yükseltmektedir. Hükümetin ekonomiye müdahalesi, sadece düzenlemeler ve denetlemelerle sınırlandırılmalıdır.

Makrizi Vezir Yazuri'nin sultana tahıl ticareti içine girmemesini tavsiye ettiğini ve sultanın ticaretinin zararlarını açıkladığını belirtiyor. Yazuri, sultanın yaptığı tahıl ticaretinin Müslümanlara zarar verdiğini, tahıl fiyatlarının alınan fiyatın altına düşmesi durumunda onu satmanın imkânsız hale geleceğini, daha sonra bu tahılların silolarda bozulup telef olacağını ifade ediyor. (Makrîzî, 1940;19-20)

Makrizi devletin iktisadi faaliyetlerle ilişkisinin ve ticarete girmesinin pahalılığı arttırmadaki rolüne işaret ederek Memlûk devletinin tüccarlara uyguladığı vergiler yanı sıra hanlar, değirmenler ve hamamlardan alınan vergiler son tüketiciye yansıtıldığı için ciddi fiyat artışlarının yaşandığını kaydediyor. (Makrizi, 1987;103)

6.7. Arz Tarafı Güçlendirilmeli

Makrizi, pahalılığın çözümünün talep değil, arz (üretim) tarafında olduğu görüşündedir. Köklü çözüm olarak fiyatları düşürecek, arz-talep dengesini sağlayacak ve dolayısıyla refahı gerçekleştirecek mal ve hizmet arzının artırılması gerekiyor.

Kendi dönemindeki fiyat artışları ile pazarın durgunluğu arasında sıklıkla bağlantı kuran Makrizi, Hicri 821 yılı olaylarıyla olarak "*fiyatlar yükseldi, pazarların durgunluğu çoğaldı, hayat durdu ve kazançları azaldı*" ifadesini kullanmaktadır (Makrizi, 1972;471).

Keza fiyatların düşmesi ile arz edilen mal miktarının azaldığını belirterek malın değerinin düşmesi sebebiyle satıcının malını önceki miktarda az etme isteğinin zayıfladığına dikkat çekmekte, devlet tarafındaki fiyatların aşağı çekilmesi sebebiyle koyun ithalatındaki arzın düştüğünü dile getirmektedir (Makrizi, 1972;40,437).

7. Sonuç

Sonuç itibariyle günümüzde devletlerin ekonomiden sorumlu kurumları, pahalılık ve enflasyonla mücadelede tüketime, parasal gelişmelere, üretime, gelire, tarım sektörüne ve ekonomi dışı süreçlere dayalı politikalar geliştirilmektedirler. Bu politikalar asırlar boyunca hemen hemen hiç değişmemektedir. Makrîzî' de benzer çözümler sunmakta ve yaşadığı Memlukler Devleti'nin bu dönemine damgasını vuran yanlış para politikasına işaret etmektedir. Ona göre yöneticiler artan harcamalarındaki açığı karşılamak için paranın ayarıyla oynamak suretiyle (*Tağşiş*) sınırsız para genişlemesini kullandılar. Nil suyunun seviyesinin düşmesi gibi doğal sebepler yanı sıra paranın ayarıyla oynanmasının sonuçları pahalılık veya enflasyon olarak kendini gösterdi. O dönemde yaşanan kıtlık ve açlık probleminin en önemli sebebini dönemin yönetici tabakasının yanlış

politikalarında gören Makrîzî, Memluk para sisteminde altın ve gümüş kuralından bakır kuralına geçişin enflasyonun en önemli sebebinin oluşturduğunu düşünmektedir. Enflasyonla mücadelede temel çözümü öncelikle krize yol açan sebeplerin ortadan kaldırılmasında gören Makrîzî, para olarak altın ve gümüşe bağlı kalınmasını tavsiye etmekle birlikte rüşvet, yolsuzluk, adam kayırmacılık, devlet kurumlarındaki liyakatsiz atamalar, stokçuluk ve karaborsacılık gibi ahlaki olmayan sebepler üzerinde durmakta, maddi yapısal reformlar gibi manevi yapısal reformların önemine vurgu yapmaktadır.

8. Kaynakça

- Abdulaziz, Abdulmecid (2017). Leyletün beket fiha'l-Kahireti't-tarihiyye, indema Hedeme'l-buldozeru kabre'l-makrizi ve dehese rüfetehu, [https://arablite.com/2017/10/23/%D8%B9%D9%86%D8%AF%D9%85%D8%A7%D9%87-%D8%AF%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%84%D8%AF%D9%88%D8%B2%D8%B1-%D9%82%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%B2%D9%8A-%D9%88%D8%AF%D9%87%D8%B3-%D8%B1/\[17 Eylül 2024\]](https://arablite.com/2017/10/23/%D8%B9%D9%86%D8%AF%D9%85%D8%A7%D9%87-%D8%AF%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D9%84%D8%AF%D9%88%D8%B2%D8%B1-%D9%82%D8%A8%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%B1%D9%8A%D8%B2%D9%8A-%D9%88%D8%AF%D9%87%D8%B3-%D8%B1/[17 Eylül 2024]).
- Ağır, A. Mesut (2021). El-Makrîzî'nin İğâse ve El-Esedî'nin et-Teysîr'ine Göre Memlûklerde Ekonomik Kriz ve Enflasyon”, *Türkiyat Mecmuası*, 31/2, İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Akbar, Nashr&Faizin, Abdul Wahid (2019) “Al-Maqrizi's Concept Of The Determinants Of Inflation: Cross Border Analysis”, *Journal of Islamic Monetary Economics and Finance*, Vol. 5, No.4 (2019).
- Anthony Edo-Jacques Melits (2019). “Does the inflow of precious metals from the New World really explain the ‘Great Inflation’ in Renaissance Europe?”, *Voxeu* 10 November 2019.
- Aşur, Muhammed (1998). Ruvadü'l-iktisadi'l-Arab, Darü'l-emel, 1. Baskı, Kahire, Mısır.
- Ayaz, F. Yahya & Düzenli, Aygül (2018). Makrizi ve Mısır'da Eş'ariliğin Yayılmasına Dair Tespitleri, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Haziran 2018, Kastamonu.
- Buveyli, Sekine (2015). El-Fikrû'l-iktisadi inde İbn Haldun ve'l-makrizi- Dirase Tahliyye Mukarenetün fi Zilli'n-nazariyati'l-iktisadi'l-alemiyye, Doktora Tezi, el-Hac Lahdar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Şeriat Bölümü, Cezayir.
- Dahlia, Difi (2022) Panic Buying as a Cause of Inflation: al-Maqrizi's Perspective, *Al-Tijary Jurnal Ekonomi & Bisnis Islam*, Vol.8, No.1, Kalimantan Timur, Indonesia:45-55.
- Dünya, Şevki (1984). Alami'l-İktisadi'l-İslami, Dördüncü Kitap, İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi, Cilt 4, 1. Baskı, Mektebetü'l-Harici, Riyad, Suudi Arabistan.
- Eğilmez, Mahfi (2022) Yüksek Enflasyona Karşın Piyasa Nasıl Canlı Olabiliyor? https://www.mahfiegilmez.com/2022/05/yuksekenflasyona-karsn-piyasa-nasl_17.html
- Haras, Semir (2014). El-Fikrul-ictimai ve'l-İktisadi leda'l-Makrizi, Mecelletü'l Adab ve'l-ulumu'l-ictimaiyye, Belide Üniversitesi-2 Yayınları, Sayı 11, Haziran 2014, S 44-61, Cezayir
- İbn Tağriberdi, Ebu'l-Mehâsin (1992). En-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddin, Beyrut, Lübnan.
- İstanbuli, Yasin (2017). El-Fikrû'l-İktisadi fi Hadratına: El-Makrizi Enmuzecen, <https://muslims-res.com/%d8%a7%d9%84%d9%81%d9%83%d8%b1%d8%a7%d9%84%d8%a7%d9%82%d8%aa%d8%b5%d8%a7%d8%af%d9%8a%d9%91-%d9%81%d9%8a-%d8%ad%d8%b6%d8%a7%d8%b1%d8%aa%d9%86%d8%a7-%d8%a7%d9%84%d9%85%d9%82%d8%b1%d9%8a%d8%b2%d9%8a/>.
- Makrizi, T. Ahmed (1940). İğasetü'l-Ümme bi-Keşfi'l-Gumme, Yayına Hazırlayanlar: Muhammed Mustafa Ziyade ve Cemaleddin Muhammed eş-Şeyyal, Matbaatü lecneti't-Telif ve't-Tercüme ve'n-Neşr, 1940, Kahire, Mısır.

- Makrizi, T. Ahmed (1972) *es-Süluk li-marifeti duveli'l-muluk*, Th: Dr. Said Abdulfettah Aşur, Darü'l-Kutub, 1972, Kültür ve Medya Bakanlığı, Kahire, Mısır.
- Makrizi, T. Ahmed (1987) *El-Mevaiz ve'l-İtibar bi-Zikri'l-Hitati ve'l-Asar*, Mektebetü's-Sekafeti'd-Diniyye, 2. Baskı, Kahire, Mısır.
- Makrizi, T. Ahmed (2007). *Kitabü'l-Evzan ve'l-Ekyal'iş-Şeriyye*, Tah: Sultan bin Hüleyyil bin Abdulmismar, Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, Birinci baskı, 2007, Beyrut, Lübnan.
- Omeri, H. Mahmud (1996). *Nazariyetü istikrari'n-Nakdi inde'l-Makrizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yarmuk Üniversitesi, Şeriat ve İslami Çalışmalar Fakültesi, Ürdün.
- Orman, S. (2015). *İslami Düşünce Geleneğinde İktisadi Krizler Meselesi: Makrizi ve İğasetü'l-Umme bi Keşfi'l-Ğumme* adlı Eseri. N. Eroğlu, İ. Eroğlu, H.İ. Aydın (Ed.), *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi: Prof Dr. İlker Parasız'a Armağan kitabı içinde* (ss.396-429). Ankara: Orion Kitabevi.
- Sebhani, A. Ubeyd (2001). *El-Veciz fi'l-Fikri'l-İktisadi el-Vad'i ve'l-İslami*, Darü'l-Vaili li'n-Neşri, 1.Baskı, 2001, Amman, Ürdün
- Seyyid, E.F. (2003) "Makrizi", *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslam Araştırmalar Merkezi: 448-451.
- Thohir, M. M. Bin. (2016). *Pemikiran Imam Al-Ghazali Tentang Ekonomi Islam dalam Kitab Ihya' Ulumuddin*. *Iqtishoduna*, 5(2), 225–242.